

«kolodkuvannia» and the funeral of Yarilo or Kostrubonka on Green holiday – the most demonstrative ceremonies that preserved manifestations of anti-social behaviour. All this suggests that before its transformation the ceremony could include sexual relations, including collective ones that must have spectators and thus included the phenomenon of contemplation.

Among family rituals, the most characteristic one in terms of contemplation of sexual intercourse is the wedding ceremony of «pantry» in which a bride had to prove her chastity. No doubt that the ceremony is the transformation of an orgiastic part of totemic feast. Thus, in ancient time people contemplated sexual intercourse just as modern consumers do regarding porn and erotic movies. Therefore, works of any direction can expect popularity and success among the audience provided if the basis for both their form and content constitute natural, time-tested plots that reflect worldview tendencies developed at the dawn of the humanity formation. Not the fact of sexual intercourse contemplates itself but a compositionally built act does where its climactic part is the most important and consequently the most influencing with significant impact on the spectator. During the transformation in new conditions, totemic feast was the beginning of ritual actions and works of art. Sexual intercourse was substituted with the symbols, only composition remained unchanged. These requirements are stable for fertility cult, calendar and family rituals, works of art, forms of modern culture and mass culture. The results of the article can be used for the research of folk rites, works of art and modern forms of mass culture.

Key words: mass culture, rites, totemism.

УДК 94(477=14) “187/191”(045)

О. С. Манякіна

ВПЛИВ ПРАВОСЛАВ'Я НА ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ ГРЕЦЬКОЇ СПІЛЬНОТИ ПІВНІЧНОГО ПРИАЗОВ'Я (1)

У статті досліджується вплив православ'я на життєдіяльність грецької спільноти Північного Приазов'я кінця XVIII – першій чверті ХХ ст. Церкви були головними осередками обцинного спілкування для грецьких переселенців. Розглянуто роль духовенства в відкритті шкіл, училищ на Маріупольщині та намаганні зберегти грецьку мову, яку вивчали за духовними книжками. Визначено, що на формальному рівні парафіяльні священики були реєстраторами життєвого циклу людини, вели метричні записи, проводили церемонії шлюбу, хрещення, поховання. Окреслено поєднання загально християнських традицій та календарних свят, які шанували греки Приазов'я.

Ключові слова: Північне Приазов'я, релігія, православ'я, духовенство, грецька спільнота, освіта, грецька мова.

Релігія як соціокультурний феномен є важливим чинником, що позначає ідентичність сучасного українця, його ставлення до цілого ряду історичних, культурних, політичних явищ, а релігійна спадщина минулого ще й досі відчутно впливає на політичні та суспільні процеси, що відбуваються в Україні.

Особливо виразно простежується зв'язок та переплетіння етнічної та релігійної ідентичності у національних меншин. Для відірваних від основного етнічного ядра спільнот церква завжди слугувала важливим чинником суспільної консолідації і збереження культурної самобутності, часто саме вона була наочним проявом етнокультурної відмінності. Це породжувало досить складну систему взаємовідносин у

трикутнику «держава – етноконфесійна більшість – етноконфесійна меншість», особливо у регіонах з поліетнічним складом населення. У цьому зв'язку актуальним є вивчення історичного досвіду функціонування грецької спільноти на території Північного Приазов'я.

Метою даної розвідки є висвітлення ролі православ'я в життєдіяльності грецької спільноти Північного Приазов'я кінця XVIII – першій чверті XX ст.

Переселення греків до Північного Приазов'я їх соціально-економічне становище та церковний устрій на основі джерелознавчого аналізу представлено А. Гедьо [2; 3], Н. Бацак [1] та Л. Якубова [15] дослідили культурно-просвітницькі заклади та громадські організації греків Маріупольщини. О. Тухватулліної (Манякіної) [14] в дисертаційній роботі визначено духовно-релігійний розвиток етнічних громад Північного Приазов'я наприкінці XVIII – початку XX ст., зокрема грецької спільноти.

Для грецьких переселенців церкви були головними осередками общинного спілкування, саме сюди люди приходили у дні свят, тут здійснювалися обряди хрещення новонароджених, вінчання, поминальні за померлими.

Парафіяльні священники виконували цілий ряд функцій, які регулювали життя громади. Так, важливим обов'язком парафіяльних священників було ведення метричних книг. Метричні книги надають цікавий матеріал щодо демографічного та соціального розвитку окремої місцевості. Ці джерела надають уявлення про особливості ведення метричних книг грецькими священниками та можливість оцінити ступінь їхньої відповідальності і акуратності у роботі з документацією.

Формуляри метричних книг з Державного архіву Донецької області свідчать про те, що священники не завжди указували дати народження і хрещення немовляти, згадували тільки ім'я дитини, прізвище, ім'я і стану приналежність батька і матері, хрещених батьків і імена священників, які проводили обряд хрещення [7–8; 5–6; 4]. У метричних книгах фактично відсутні записи про свідків [5, арк. 53–64; 6 арк. 42–52].

Священнослужителі не тільки відправляли треби та заносили інформацію до метричних книг, а й були учасниками подій (батьками, хрещеними батьками, поручителями).

На законодавчому рівні в Російській імперії не дозволялося християнам, залишати своїх дітей нехрещеними або, щоб православні батьки хрестили своїх дітей в іншу віру. Законом точно не встановлювався вік до якого необхідно охрестити дитину, проте, якщо дитина померла нехрещеною, то батьки за церковними правилами, підлягали епитимії. Також покаранню піддавався навіть священник [11, с. 74]. За матеріалами метричних книг видно, що греки намагалися народжених немовлят охрестити протягом двох місяців від дня народження.

«Дело по сообщению Мариупольского уездного казначейства Мариупольскому греческому суду о взимании с подведомых сему суду греков, значишихся по приложенному списку за небытие их исповеди и святого причастия в прошедшие 795 и других годов чтыредесятницы штрафных денег. Апреля 4 дня 1796 г.» [10, арк. 59] свідчить про те, що виконання релігійних настанов – відвідування богослужінь, дотримання обрядів, сповідей тощо було обов'язковим і жорстко контролювалося. Ця справа являє собою реєстр записів про штрафи за недотримання релігійних обрядів. У ній наведена таблиця з іменами і прізвищами порушників, вказані стать, вік, скільки необхідно стягнути штрафних грошей та скільки з греків не були на сповіді і причащанні. За перше порушення стягували по 5 коп., за друге – 15 коп. Так сповіді і у більшості причащанні не відвідували чоловіки ніж жінки. Мабуть, це можна пояснити тим, що жінки були більш набожними, ніж представники чоловічої статі. Окрім цієї інформації, у справі містяться рапорти наглядачів селищ, виписки з журналів засідань

грецького суду тощо.

Штрафи за відсутність на сповіді, а також за відсутність у церкві в святкові і вихідні дні не були виключно грецькою новацією. Вони були встановлені ще Петром I [13, с. 7]. Щодо греків, то ухиляння від виконання церковних наказів відбувалося з різних причин. Скоріше за все, від сповіді і причащення ухилялися греки, які збиралися повертатися у Крим. Часто щорічні сповіді сприймалися населенням як примус, що йшов від держави, і переселенці шукали можливості від нього ухилитися. У 1801 р. штрафи за ухиляння від сповіді були скасовані.

Зауважимо, що духовенство першим з посеред грецької громади стало докладати зусиль до створення шкіл та училищ на Маріупольщині. В перші роки життя в Приазов'ї греки не мали постійного освітнього закладу. Навчанням їхніх дітей опікувалися місцеві писемні священики, а також спеціально запрошені громадами греки з-за кордону. Для навчання учні збиралися у приватних або церковних приміщеннях. Навчання мало підготувати молодь до участі в церковних службах. Грецька мова вивчалася за духовними книжками, закордонні видання яких були в розпорядженні грецьких парафій.

Лише у 1820 р. було відкрите грецьке училище у м. Маріуполі, яке за своїм типом було початковим «парафіальним». Але, на відміну від звичайних російських парафіальних шкіл, тут викладалися також історія і географія. До середини XIX ст. мовою викладання була грецька [15, с. 35].

З 1825 р. в Приазов'ї діяло Маріупольське духовне училище. Воно було нижчою складовою частиною системи навчальних духовних установ і мало здійснювати підготовку учнів до вступу в заклади більш високого рівня.

Зважаючи на непересічні заслуги грецького духовенства у розбудові шкільництва, все ж таки зазначимо, що однією з головних своїх цілей – прищеплення місцевому молодому поколінню грецької (новогрецької) мови воно не досягло. Адже приазовські греки розмовляли румейським або урумським діалектами. Румейський діалект був близький до новогрецької мови, але не тотожній їй. Освічені греки називали його «викривленою» грецькою. Урумський діалект є близьким до кримськотатарської мови і має тюркське походження.

За свідченням С. Серафімова, справи з вивченням і поширенням грецької мови були доволі кепськими. Учні духовного училища через відсутність професійних викладачів та наставників погано говорили грецькою, а після вступу до семінарії взагалі «забывають говорить на том языке, сохранение которого в народе должно составлять предмет их будущей пастырской заботливости» [12, с. 42].

У парафіальному училищі міста Маріуполя рівень викладання був низьким, викладачі не намагалися пояснити учням зміст молитов, що їх діти вчать грецькою.

З такої ситуації природно виходило, що не тільки в освітній справі, а й навіть при використанні грецької у повсякденних богослужіннях, вона залишалася незрозумілою парафіянам. При цьому, навіть не розуміючи мови церкви, приазовські греки відрізнялися набожністю та «преданы вере отцов» [12, с. 31].

Можливим пом'якшенням проблеми, С. Серафімов бачив перехід священиків на мову народу, але «для сего священникам нужно иметь большой навык и победить все предубеждения» [12, с. 34]. Серед духовенства Приазов'я С. Серафімов таких не бачив, що непрямим чином говорить про культурний розрив релігійної еліти з грецькою людністю.

Після здійснення земської реформи з кінця 60-х – початку 70-х років XIX ст. основна маса грецького населення отримала реальні можливості набути освіту в земських школах – російськомовних.

У нових культурно-освітній умовах потенціал грецької громади Північного Приазов'я реалізувався у створенні протягом другої половини XIX ст. в грецьких поселеннях розгалуженої мережі початкових (земських, приватних, зразкових Міністерства народної освіти, церковного відомства), а також середніх навчальних закладів. На кінець XIX ст. грецька молодь Маріупольського повіту одержувала початкову освіту в 30 земських училищах, 21 навчальному закладі церковного підпорядкування, міському парафіяльному училищі, двох зразкових школах Міністерства освіти, чоловічій та жіночій гімназіях. 34 % населення Маріупольщини (саме такою була частка греків у складі жителів повіту) давали більше половини – 51% – учнів початкової школи. У той час, коли в регіоні майже кожна друга дитина шкільного віку (47,9 %) була позбавлена можливості відвідувати початкові навчальні заклади через їхню недостатню кількість – серед північноприазовських греків частка не залучених до освіти дітей становила лише 25 %. Як наслідок, рівень писемності маріупольських греків – 29,8 % – був одним із найвищих серед українських губерній Російської імперії (пересічно 19,8 %) [1, с. 23–26].

Всього в Маріупольському повіті в 1901 р. було 213 земських шкіл. В с. Старий Керменчик перше однокласне церковно-приходське училище було відкрите у 1873 р. в 1909 р. – земське однокласне училище, а наступні два роки відкрито ще по одному такому ж самому навчальному закладу [9, с. 270]. В с. Константинополь син священника Олександра Дмитровича Барабаш в 1918 р. відкрив приватну школу, а пізніше її надали статус державного училища. Вчителі були всі приїжджі. Сам Барабаш викладав літературу та піклувався про господарські справи школи [9, с. 271].

Однак створена греками шкільна мережа була позбавлена національного змісту. В усіх існуючих навчальних закладах (крім духовного училища і чоловічої гімназії, де вивчалася давньогрецька) викладання грецької мови на середину 70-х рр. XIX ст. поступово припинилося, освіта остаточно стала російськомовною.

Таким чином, релігія пронизувала всі сторони повсякденного життя греків Приазов'я. На формальному рівні парафіяльні священники були реєстраторами життєвого циклу людини, вели метричні записи, проводили церемонії шлюбу, хрещення, поховання. Саме духовенство першим з грецької громади почало докладати зусиль в відкритті шкіл, училищ на Маріупольщині, усіляко намагаючись зберегти грецьку мову серед молодого покоління.

Межі наукової статті не дали змогу окреслити вплив православної віри на повсякденне життя греків Північного Приазов'я в означений хронологічний період. Висвітлення особливостей впливу релігії на обрядовість приазовських греків продовжиться в наступному (№15) числі «Вісника Маріупольського державного університету. Серія: «Філософія. Культурологія. Соціологія».

Список використаної літератури

1. Бацак Н. І. Культурно-просвітницькі заклади та громадські організації греків Північного Приазов'я / Н. І. Бацак. – Київ : Інститут історії України НАН України, 1999. – 53 с. ; Batsak N I. Kulturno-prosvitnytski zaklady ta hromadski orhanizatsii hrekiv Pivnichnoho Pryazovia / N. I. Batsak. – Kyiv : Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 1999. – 53 s.

2. Гедьо А. Джерела з історії греків Північного Приазов'я (кінець XVIII – початок XX ст.) / А. Гедьо. – Київ, 2001. – 245 с. ; Hedo A. Dzherela z istorii hrekiv Pivnichnoho Pryazovia (kinets XVIII – pochatok XX st.) / A. Hedo. – Kyiv, 2001. – 245 s.

3. Гедьо А. До питання про церковний устрій маріупольських греків (80 рр. XVIII – XIX ст.) / А. Гедьо // Грецьке Православ'я в Україні : зб. наук. ст. та матер. – Київ : Проім, 2001. – С. 79 – 82 ; Hedo A. Do pytannia pro tserkovnyi ustrii mariupolskykh hrekiv

(80 rr. XVIII – XIX st.) / A. Hedo // Hretske Pravoslavia v Ukraini : zb. nauk. st. ta mater. – Kyiv : Proim, 2001. – S. 79 – 82

4. Державний архів Донецької області (ДАДО), ф. 213, оп.1., спр. 3. – 426 арк.; Derzhavnyi arkhiv Donetskoi oblasti (DADO), f. 213, op.1., spr. 3. – 426 ark.

5. ДАДО, ф. 214, оп.1., спр. 3. – 212 арк.; DADO, f. 214, op.1., spr. 3. – 212 ark.

6. ДАДО, ф. 214, оп.1., спр. 4. – 136 арк.; DADO, f. 214, op.1., spr. 4. – 136 ark.

7. ДАДО, ф. 420, оп.1., спр. 1. – 141 арк.; DADO, f. 420, op.1., spr. 1. – 14 ark.

8. ДАДО, ф. 420, оп.1., спр. 2. – 204 арк.; DADO, f. 420, op.1., spr. 2. – 204 ark.

9. Иванова Ю. В. Греки России и Украины / Ю. В. Иванова. – Санкт-Петербург : Алетея, 2004. – 624 с. ; Ivanova Yu. V. Greki Rossii i Ukrainy / Yu. V. Ivanova. – Sankt-Peterburg : Aleteya, 2004. – 624 s.

10. Маріупольський краєзнавчий музей, фонди, спр. 3483-Д., 83 арк.; Mariupolskyi kraieznavchyi muzei, fondy, spr. 3483-D., 83 ark.

11. Певцов В. Г. Лекции по церковному праву / В. Г. Певцов. – Санкт-Петербург : Типолитография Санкт-Петербургской одиночной тюрьмы, 1914. – 242 с. ; Pevtsov V. G. Lektsii po tserkovnomu pravu / V. G. Pevtsov. – Sankt-Peterbur : Tipolitografiya Sankt-Peterburgskoy odinochnoy tyurmy, 1914. – 242 s.

12. Серафимов С. А. Крымские христиане (греки) на северных берегах Азовского моря / С. А. Серафимов. – Катеринослав : Тип. Братства св. Владимира, 1901. – 46 с. ; Serafimov S. A. Krymskie khristiane (greki) na severnykh beregakh Azovskogo morya / S. A. Serafimov. – Katerinoslav : Tip. Bratstva sv. Vladimira, 1901. – 46 s.

13. Слезин А. Л. Рождение Российской империи / А. Л. Слезин, К. В. Самохин, С. Н. Захарцев. – Тамбов : изд-во ТГТУ, 2005. – 96 с. ; Slezin A. L. Rozhdenie Rossiyskoy imperii / A. L. Slezin, K. V. Samokhin, S. N. Zakhartsev. – Tambov : izd-vo TGTU, 2005. – 96 s.

14. Тухватулліна О. С. Духовно-релігійний розвиток етнічних громад Північного Приазов'я наприкінці XVIII – початку XX ст. : дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 / Олена Салаватівна Тухватулліна; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2012. – 245 с. ; Tukhvatullina O. S. Dukhovno-relihiinyi rozvytok etnichnykh hromad Pivnichnoho Pryazovia naprykintsi KhVIII – pochatku KhKh st. : dys. ... kand. ist. nauk : spets. 07.00.01 / Olena Salavativna Tukhvatullina; Donets. nats. un-t. – Donetsk, 2012. – 245 s.

15. Якубова Л. Д. Маріупольські греки (етнічна історія) : 1778 р. – початок 30-х років / Л. Д. Якубова. – Київ : Інститут історії України НАН України, 1999 – 332 с. ; Yakubova L. D. Mariupolski hreky (etnichna istoriia) : 1778 r. – pochatok 30-kh rokiv / L. D. Yakubova. – Kyiv : Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 1999 – 332 s.

Стаття надійшла до редакції 30.09.2017

O. Manyakina

THE INFLUENCE OF ORTHODOXY ON THE LIFE OF THE GREEK COMMUNITY OF THE NORTH AZOV SEA REGION (1)

This article examines the influence of Orthodoxy on the life of the Greek community of the North Azov region in the late XVIII-th – first quarter of the XX-th century. Churches were the main centres of communication for the community of the Greek immigrants. They perform the ritual of baptism, newborn, wedding, memorial services for the dead. It is determined that at the formal level, the parish priests had been the recorders of the human life cycle; they led the parish register; the ceremony of marriage, baptism, and burial were performed. The role

of the clergy was to open schools and colleges for Mariupolskiy and try to save the Greek language. They also studied spiritual books.

So in the first years of life in the region of the Sea of Azov, the Greeks had no permanent educational institutions. In 1820 a Greek school was opened in the city of Mariupol, which in type was tan original "parish". In 1825 in the region of the Sea of Azov, in Mariupol, there was operated a religious school, but the level of teaching was low, the teachers tried to explain the students the meaning of the prayers that their children learn Greek. This situation of course was so not only in educational work but also even if you used Greek in daily worship, it remained unclear to the parishioners.

It is stated in the article that after the implementation of the Zemstvo reform of the late 60's - early 70-ies of the XIX-th century, the bulk of the Greek population was able to acquire education in the rural schools of the Russian-speaking communities. In new cultural and educational conditions, the potential of the Greek community of the North Azov region was realized in the establishment of the branched network of primary (rural, private, and exemplary of the Ministry of Education or Church Ministry) as well as secondary schools during the second half of the XIX-th century in the Greek settlements.

As of 1901, in Mariupol uyezd there were 213 local schools. In 1873 in the village of Kermenchik Old the first single-class parish school was opened, and in 1909 – a rural single-class school. In 1918, in the village of Constantinople the son of a priest Alexander Barabash opened a private school, and later it was given the status of a state school. However, the creation of the Greek school network was devoid of national content.

In the second part of the paper the authors outline the influence of the Orthodox faith and the rites of Azov Greeks. The rites of the Greek Orthodox traditions were combined with pagan, reflecting the long development path of the interaction of ethnicity and its spiritual culture with the cultural traditions of other peoples. An important place in the religious rituals, being Greek, holds the feast of Panair with its important ethnocosmology function.

Key words: *the clergy, education, the Greek community, the Greek language, the North Sea of Azov Region, Orthodoxy, religion.*

УДК 007:304:654.19(477)

М. В. Нагорняк

ЯКІСНИЙ МЕДІАПРОДУКТ ЯК ГОЛОВНА ПЕРЕДУМОВА ДІЯЛЬНОСТІ СУСПІЛЬНОГО РАДІОМОВЛЕННЯ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ УР-1, УР-2, УР-3)

У статті подано основні результати моніторингу програмних сіток трьох загальнонаціональних каналів радіо – УР-1, УР-2 та УР-3. Дослідження провадилося у грудні 2016 р. на замовлення Громадського об'єднання «Детектор медіа». На основі аналізу інформаційних і тематичних передач запропоновано дієві шляхи піднесення якості змісту, що є необхідним в умовах перетворення державного радіо на суспільне. При цьому використовувався метод вивчення емпіричного матеріалу та узагальнення досвіду роботи редакцій новин і редакцій тематичних програм трьох каналів Національного радіо, що уможливило здійснити глибоке й різноаспектне дослідження програмного продукту. Використання дескриптивного методу дозволило зосередитися на особливостях створення медіапродукту для різних соціальних груп відповідно до специфіки формату УР-1, УР-2 та УР-3. Завдяки порівняльному методу вдалося